

Розділ 10

ЛЕЙН МОЛОДШИЙ І ЛЕЙН СТАРШИЙ

Відки Гаррі знав по-ірландськи? Лейн молодший та Лейн старший. Суддя з крашанками. Старомодний автомобіль. Сашко й троє п'яних. Слон з коров'ячими язиками. Лейн молодший продає хату Лейнові старшому. Два ідіоти в Гамбурзі. Велосипеди Enfield в 1900 році. Сашко в Харкові. Зустріч з Дювалем на вулиці Лібкнехта. Вітерець з кіптягою. Кінець.

Читач пригадує собі, що Гаррі Руперт, робітник-американець, звернувся до жандарма ірландською мовою, і той відразу поставився до нього не як до номера 13-го, а як до людини. Ми маємо розповісти тепер, де американець Руперт мав нагоду познайомитись із ірландською мовою. В Америці багато ірландців, відповідає читач. Так, але Гаррі вивчав ірландську мову не в Америці, не серед ірландців Америки, не серед емігрантів, а де б ви думали?

— В Ірландії, дорогий товаришу.

В гірній місцевості Антрім є сірчано-квасний завод, а біля нього невеличке місто. Поїзд буває один раз на день, і ніхто їм не їздить, окрім орендарів фарм.

В описуваний день до шинку увійшов літній чоловік, що держав перед собою у витягненій руці солом'яного бриля. Трошки похитуючись, він підійшов до столика, сів і обережно поставив бриля на стіл.

Потім він гукнув, щоби йому дано літр елю. Він присунув до себе кухлик і замислився. Потім він вийняв із бриля одне, два, три, чотири яйця, облупив їх і почав мовчки їсти, запиваючи елем.

Товстий хазяїн в жилеті з квіточками присів до нього навпроти й спитав:

— Як справи, м-р суддя? Чому це ви принесли з собою крашанки? Хіба вам не до вподоби мої?

— Нащо мені ваші, коли в мене є свої? — рипучим голосом сказав суддя. — Я купую собі їх на пені дешевше на тузіні.

Хазяїн зробив приязну усмішку. Павза.

— А як справи в суді? — спитав він.

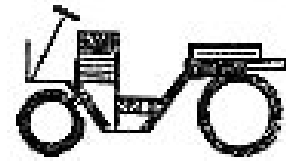
— Сьогодні скінчимо справу Лейнів, — просичав суддя. — Виграв старший.

— Старший виграв, старший виграв, — зацікавився хазяїн. — Адже ж старший мусів програти.

— Дорогий містер О. Леннан! — сказав суддя. — Ви знаєте, молодший панькався з соціалістами. Отже, чого вам іще більше треба. Га?

Молодший М. Лейн працював на сірчано-квасному заводі. Старший Лейн, брат Лейна молодшого, мав крамничку в місті. Він торгував милом, содою, гасом для автомобілів. Цей останній товар небагато давав йому прибутку. В цілому містечку тільки директор заводу мав машину, й ту якогось допотопного типу. По-перше, вона ходила гасом, а не бензином. По-друге, вона покривала максимум 20 кілометрів за годину; по-третє, вона

мала мотор під корпусом і нагадувала візникову дрожку в місті Києві. В профіль вона виглядала схематично так:

Шини були не надувні, а суцільні, як у київських візників.

Але головною хобою цього автомобіля було те, що він ось уже п'ять років як попсувався, й нікому в містечку його направити. Ось яке це містечко в Антрімі.

Ясна річ, що Лейн старший небагато мав прибутку з торгівлі гасом.

За три місяці перед описуваним днем Лейн старший постукав у двері хати Лейна молодшого.

Лейн молодший оце одмивав щіткою руки після сірчано-квасного заводу — робота там тяжкенька, бо немає пристойної вентиляції, квас розіллятий просто по підлозі й дух стоїть такий, що хлопчик Лейна молодшого починає чхати, коли батько ще тільки переходить двір. Так от, Лейн молодший чистив щіткою з милом руки, а його дружина, бажаючи догодити Богові в суботу, робила святковий пудинг.

Вона виглядає, як дівчина — вони тільки два роки як поженилися, й вона не встигла ще спаскудитись у святому шлюбі. Одне тільки погано — нема чого одягти на святки нового. Нема нічого й для хлопчини. Він попалив нові штанці квасом, лаштуючи собі сірчано-квасний завод у куточку кімнати.

Лейн молодший живе у своїй хаті, отже, син його може там хазяйнувати. Батько Лейн зоставив молодшому в спадщину хату за містом, а старшому заповідав назбирані з фарми гроші. Все це було дуже добре, але хата стояла надто близько заводу. Дах увесь укритися іржею, й його можна було пробити кулаком. Гас поїв дерево на лутках вікон і на одвірках. Лейн молодший дуже був не від того, щоби переселитися з цієї хати деінде.

— Здоров, друже! — сказав Лейн старший, заходячи до хати.

Тим часом Сашко йшов та йшов додому, оминаючи групки пивних людей і намацуючи в кишені бравнінга.

Підійшовши до дверей свого ательє (воно ж і спальня), художник спинився.

Коло під'їзду стояло троє людей і розмовляли проміж себе.

Один із них здався Сашкові фатально схожим на того, що був у нього сьогодні вранці в ательє. Сашко, посвистуючи, пройшов собі повз свої двері, ніби він тут ніколи й не жив. Глянувши на групку, він пізнав уранішнього пивного чоловіка. Той, на щастя, не звернув на нього ніякісної уваги, коли не рахувати того, що одригнув пивом на всеньку вулицю. Товариші його переглянулись і теж гиконули. Сашко відходив вулицею. З завулку показалися ще три фігури й пішли йому назустріч. Пішли швидким рішучим кроком. Двоє йшло спереду, третій трохи відстав і роздивлявся на всі боки. Сашко вирішив, що краще мати діло з трьома п'яними, ніж з трьома тверезими. Отже, він повернув назад і пішов до своїх дверей.

Проминувши двері, він раптом перевернувся на підборах і стрілою ринув у під'їзд. Він щасливо проскочив крізь шерег і вітром став збігати по східцях. Але на четвертім ступені він зачепився носком джиммі за східці і впав. В ту ж мить троє пивопивців вдерлися в будинок. Сашко не мав навіть часу добре пожаліти, що він забув літати, як уже один з фашистів насів на нього. Але Сашко не дурно був тверезіший од нього. Він копнув його

ногою в живіт — розлягся голосний пивний відриг, і чоловік одкотився геть. Але двоє других були вже тут. Кожен схопив Сашка за руку, й за одну секунду вони витягли його на вулицю. Третій підвівся, йшов ззаду й держав Сашка за комір. Сашко відчув, що його справа в певних руках, і йому зробилось трохи не по собі.

— Одпустіть мене в цій хвилі, — сказав він по-німецьки.

Троє не звернули на його слова ніякісінької уваги.

Тоді Сашко лягнув ногою назад. Задній застогнав, випустив коміра — Сашко закрутився, мов вуж на сковорідці, випростав уже одну руку... як раптом він почув на шії холодну сталь револьвера. Він спинився на мить — його схоплено за руку. Обмацали його кишені й витягли бравнінг і документи.

«Зле, — подумав Сашко, — це пахне убивством і знищенням документів. Врешті, яке діло фашистам до прав угодівського уряду. Заб'ють, та й потому. Зле!»

Вони одійшли кроків з десять од ганку. В цей момент до ганку підійшли ті троє, але й не подивилися на цих.

«Еге», — подумав Сашко.

— Пустіть, — крикнув він, скільки мав голосу.

— Пустіть, мати, — додав він по-слов'янськи.

Ті троє спинилися — один з них зірвався з місця й підбіг до групи. Це був невисокий чоловік з білявим обличчям.

— В чому справа? — спитав він коротко.

Фашисти тягли Сашка далі.

— Алло, Март! — гукнув білявий.

Підійшов другий, за ним, озираючись, підбіг третій. Март і білявий розкидали фашистів, мов соломку.

Сашко одняв в одного з них документи й бравнінг свої та його, і всі четверо подались до Сашкових дверей.

Розтявся постріл. Куля дзеленькнула об стіну. Сашко замкнув двері, підійшов до телефону в порт'є й викликав поліцію.

Але коли з'явилося двоє шуцманів, фашистів уже не було. Сашко щиро подякував трьом — один з них був шоколадний на колір, і вони пішли.

— Здоров! — одповів Лейн молодший.

— Що Гаррі? — запитав старший.

— Гаррі служить на сірчано-квасному! — одказав той.

— Слухай, друже, — сказав старший. — Тут ось яке діло. До заводу проводять трамвай, і твоя хата буде на лінії. Я хочу перенести сюди свою торгівлю. Продай мені свою хату. Знаєш що, ходім поговоримо в пивній, там буде вільніше.

— Скільки ж ти даєш мені за хату? — спитав молодший, коли вони вихилили по першій.

— Я даю тобі сто двадцять фунтів, — в стільки батько оцінив цю халупу. Ти розумієш: їй треба ремонту.

— Гаразд, — сказав молодший. — Я згоден.

Вони пішли пішки до нотаря, що жив на другім кінці містечка. Ішли серед рясних, зелених садків.

— Отут ітимае трамвай, — сказав старший.

— Що воно за трамвай буде — кінний чи паровий? — спитав молодший.

— Електричний, — одповів поважно другий.

— Ото скисне тепер директор зі своїм автомобілем.

З-під акацієвих куців вихопився заєць і дременував дорогою. Якийсь хлопчина на старомодному велосипеді з великим переднім колесом погнався за зайцем...

Лейн старший, намагаючи в кишені запродажну, йшов в добромум гуморі додому. Він був нежонатий, і на нього задивлялись усі панни з містечка — адже ж на ньому завжди був новенький костюм і штани в кліточку.

Він підійшов до дверей і постукав.

Вийшла стара й підвелась навшпиньках до його вуха.

— Там у вас якась дівчина, — сказала вона пошепки.

Лейн старший схвильовано кахикнув і увійшов у вітальню.

Вона сиділа на кріслі, затуливши обличчя руками. Він підійшов ближче й одвів їй руки од лица. Перед ним була дружина Лейна молодшого...

— Увійдіть! — гукнув Сашко.

До кабінету повноважного консула увійшов величезний, схожий на слона, старий.

— Вам чого?

— Дайте мені візу до Росії.

— Хто ви такий?

Слон витяг засмальцьовану подерту папірку й розіслав її на столі.

— Це що? — запитав Сашко.

— Що? — документ, — он бачите — Рудой-Руденко, он же Семенчук.

— Цього мало. Звідки ви приїхали? Де ви жили?

— Приїхав з Америки.

— Як же ви приїхали без документів?

— А з биками — заганяли биків на пароплав, я з ними й пробіг.

— У-г-ум... А вийшли ви як?

— З биками й вийшов.

— Слухайте, скільки вам літ? Чого ви ото їздите?

— Ех, пане-товаришу, — життя таке коротке, а світ такий прекрасний, життя таке багате й зелене.

Сашко трошки зворушився.

— Слухайте, все-таки я вас на Україну не пущу. Не можна.

— Ну, то я піду пішки.

— Як же ви перейдете через кордон?

— А якось перейдемо. Нам не вперше!

— Ну, коли вже хочете йти, то я вас пораджу — не йдіть через Польщу, бо там вам покажуть. Йдіть через Румунію.

— То спасибі вам, а все-таки, може, дали б?

— Ні, — одповів Сашко рішуче, бо почував, що старий епікуреєць починає його переконувати. — Прощавайте.

— Бувайте здорові.

Семидесятилітній слон легким кроком вийшов з кімнати. В дверях він зіткнувся з паном у котелку. Пан підійшов до столу, поклав котелка на стіл і сів, підсмикнувши штанці над джиммі. Потім він швидко забалакав англійською мовою, киваючи головою й щось показуючи пальцями. З рота виблискували 32 золотих зуби. Поклав перед Сашком два паспорти.

— Ви можете по-німецьки чи по-російськи? — запитав нервово Сашко.

Американець ніби й не чув і торохтів собі далі.

Сашко узяв паспорти й уважно розглянув їх. Потім він одклав їх убік. Американець говорив далі. Сашко слухав ще кілька хвилин. Потім сказав:

— Цих я до України не пушу.

— Почему? — сказав американець по-російськи.

— Може, дозволите, я вам скажу, хто ви такий. Ви американець з Київської губерні, прожили в Америці літ із десятком — служите агентом «Hoyd'a» і тепер хочете накинути нам двох психічно хворих. Так, психічно хворих, можете не заперечувати. Ясна річ, що до Америки вони приїхали не психічно хворі; тепер, коли американський капітал висотав з них усі жили, ви хочете вирядити їх назад... Так от, це діло не вийде. Коли вони вам ні до чого, можете зробити з них шніцель для Вільсона. Ви мене зрозуміли?

— Так.

Американець одяг котелок і поважно вийшов. Перед дверима він спинився й сказав:

— Я жертвую вам 2000 на користь голодних.

— Ви жертвуєте 20 доларів? — перепитав Сашко. — Наліво кругом марш — шоста кімната...

— Мила моя, безцінна! — сказав Лейн старший.

Дружина Лейна молодшого взяла голі руки Лейна старшого й поклала їх собі на плечі. Вони лежали мовчки.

— Пора, — сказала вона. — Скоро він повернеться додому з нічної роботи.

— Так ти ж не забудеш, що я казав! — нагадав Лейн старший.

— Не забуду, милий, — сказала вона. — Ми будемо щасливі. Він якось проживе з Гаррі.

І вона почала одягатись. Вона одяглась і вийшла з кімнати.

Натомість у Сашкову кімнату в консульстві увійшло троє. Третій ішов ззаду й озирався навкруги. Він був шоколадний на колір і держав старшого з тих двох за кінчик рукава.

Сашко впізнав тих, що вратували його.

— Звідки ви, товариші? — спитав він.

— Я з Америки, — почав ламаною французькою мовою старший.

— Він з Америки, — переклав чистою українською мовою молодший.

— Ви не знаєте отого Рудого-Руденка, он же Семенчук? — спитав Сашко.

— Він уже тут, ну і сволоч же! — сказав американець. — Такого волоцюги світ ще не бачив. Ви знаєте, він щомісяця міняв роботу. То він мисє золото в Клондайку, то, дивись, товариші з Техасу пишуть через два тижні, що він найнявся пасти бики. Тільки він і там не всидів. Там треба їздити верхи, а він через цілий день спить. Ввечері встає, стріляє корову й робить собі на вечерю коров'ячий язик. «Я, — каже, — не можу жити без коров'ячого язика на вечерю». Прогонили його звідти — він пішов до фермера на степ. Оце місяця немає, як його вигонив фермер, бо він і тут почав бити корови на язик.

— Тепер він хоче до України, — сказав Сашко.

— Не треба давати йому візу. Нащо такий волоцюга в голодній країні?

— Я й не дам! — сказав Сашко. — Показуйте ваші документи.

Мартин виклав свої папери, розповів про Тоні. Сашко надписав резолюцію. В цій хвили в кімнату увійшов якийсь захеканий чоловік і, не дивлячись нікуди, підбіг просто до Мартина...

Лейн молодший програв справу в суді. Було це так. Суддя витяг з жилетної кишені пару яєць, облупив їх і з'їв перед буфетним прилавком. Потім він одяг мантію й почав судити. Лейн молодший продав Лейнові старшому хату. Лейн старший, купивши хату, продав її металургійній компанії за вдсятеро більшу ціну. Крім того, жінка молодшого принесла всі гроші, що він одержав за хату, старшому. Це було доведено. Отже, старший мусів повернути гроші. Але він прийшов на суд в парадному одязові, й усі знали, в тім числі й суддя, що він мав тепер не менше як дві з половиною — три тисячі фунтів. Отже, він виграв справу.

Коли суддя вимовив вирок, Лейн молодший кинувся з ножом на брата. Його схопили, він поранив когось, вирвався й підбіг до дверей...

Чоловік підбіг до Мартина й сказав:

— Ви вже тут — я ждав Едіт — вона не приїхала.

Мартин вийшов з ним із кімнати, за ним поплентався Тоні, озираючись на всі боки.

Джемс вийшов теж. У кімнаті zostалися тільки Сашко та Дюваль.

— Ваші документи, товаришу, — сказав Сашко.

Дюваль видобув засмальцьований, старовинний квиток члена партії КП(б)У.

— Де ви були? — запитав Сашко. І Дюваль розповів йому всю історію.

Лейстон знайшов Едіт, чи, слухніше сказати, Едіт знайшла Лейстона. Висаджуючись у Гамбурзі, вона потрапила на процесію. Попереду йшов американець у котелку, а за ним човгали двоє хворих. Перший психічно хворий, колишній мільярдер, Мак-Лейстон, а другий — кретин Сідні Лейстон.

Морган вирядив їх з Америки, щоб не дратувати суспільної думки. Побачивши Едіт, Сідні кинувся до неї й став благати визволити його.

Вона стояла, мов остовпіла.

— Ви знайомі з панамі? — ввічливо спитав американець.

Едіт не знала, що сказати. Християнська мораль плекати двох ідіотів, щоб заробити собі царство небесне. З другого боку, робота з товаришами, шлях у переможне майбутнє.

Американець спостеріг, що вона вагається, й дивився на Едіт, не зводячи з неї очей. Вона була в дешевій сукні фабричної робітниці. Від неї не можна було ждати великої допомоги.

— Так, я знайома! — сказала Едіт. — Може, ви допомогли б мені грішми — я зараз без роботи. Ви, очевидно, їм родич чи приятель?

— Грішми? — сказав американець. — Ні, грошей я не маю. Мені ось треба вирядити цих двох панів до Радянської Росії.

— До Радянської Росії? Так. Так ви не можете мені дати півсотні доларів зарادي старого знайомства?

— На жаль, ні! — сказав американець, ввічливо попрощався й пішов зі своїми хворими.

В Едіт стиснуло серце, коли вона одірвала од себе кретинову руку. Вона одвернулась. Ні, брати його з собою не можна; їй самій доведеться багато попрацювати над собою, щоб не бути тягарем в голодній країні.

Вона одійшла декілька кроків. З закушеної губи поточилась краплина крові й потекла підборіддям.

Едіт подивилась на годинника: вона пропустила поїзд на Берлін...

Американець взяв авто й устиг на поїзд. У вагоні він розглянув ще раз папери Лейстонів.

Справжнє прізвище Мак-Лейстона було Лейн. В нього був брат Мартин Лейн — так стояло в документі його батька. Прізвище братової дружини було М. Лорен. В Америці він додав до свого прізвища закінчення — stone, трохи змінивши початок. Серед паперів Лейна, чи Лейстона, був пакет з паспортом Лейна молодшого, робітника сірчано-квасного заводу. Лейн молодший, Мартин на ймення, мав сина Гаррі. Вони були ірландці з Антріму.

Едіт, Дюваль, Мартин, Джемс і Тоні зустрілися в Берліні. Вони мали вже візи до Радянської Республіки.

В інтернаті на ліжковій лежав Дюваль. Тоні сидів на підлозі. Едіт розповідала, як вона зустріла свого батька й брата в Гамбурзі.

— Знаєте що? — сказав Дюваль. — Знаєте що, Едіт? Ви й досі не знаєте, як Мартинове прізвище.

Мартин спав на ліжковій поруч. Він дихав важко, і з його вуст виривалося якесь напівзвіряче бурмотіння.

— Не знаю, — сказала Едіт.

— То ви й не знаєте, що це Мартинів перстень, — сказав Дюваль, розглядаючи її палець з старовинною каблучкою.

На ній було вирізьблено букву «L».

— Мартинів? Це перстень мого батька!

— Батько ваш дістав цей перстень від свого брата. Мартина Лейна.

Едіт дивилася на нього широко розплющеними очима.

— Гаррі Руперт, винахідник протеїну, — це син Мартина Лейна — ваш брат у перших.

І Дюваль удруге розповів усю історію.

Всі слухали мовчки історію двох Лейнів: як утік Мартин з Ірландії, як збагатів Лейстон, як жив маленький Гаррі в дитячому притулку, як він емігрував до Америки. Джемс раз у раз ізнизував плечима.

Коли Дюваль скінчив, Джемс після павзи запитав:

— От, я бачу, ти все знаєш. Скажи, кому я доводжуся сином, чи батьком, чи чортзначим?

Дюваль не відповідав — він пильно розглядав каблучку на пальцеві Едіт, ніби вперше її побачив.

Одповів шоколадний Тоні. Узявши Джемса за рукава, він сказав:

— Ти мій другий батько.

Таким чином, читач дізнався про все, що йому було треба. Він уже догадався, що історія з Лейнами в Антрімі відбувалася двадцять літ з гаком тому, коли Гаррі ще повзав по підлозі й робив у куточку сірчано-квасний завод.

Справді, як могли б зараз хоч у найглухішій закуткові Ірландії їздити на таких велосипедах. Коли вже в 1900 році Енфільд мав діаметр переднього колеса тільки на сантиметр більший од заднього. Читач, може, хотів би ще знати, хто забрав документи по смерті Камілли й що сталося пізніше з Сашком і з Дювалем.

На перше питання автор роману (чи його автори) щирсердо відповідає:

— Не знаємо!

Бо, дійсно, було б нісенітницею, щоб, скажем, Дюваль міг цікавитися тими документами. Нащо вони були йому? Що за діло йому було до танцівниці, до того ж ще й не живої, а мертвої? А надто нащо здалися йому її документи?

Із Сашком автор цього роману (чи його автори) зустрівся в Харкові.

Сашко йшов з якимось білявим, низеньким на зріст чоловіком.

— Ти куди йдеш, Сашко? Вибачте, товаришу!

Товариш одвернувся до вітрини Державного Видавництва й розглядав якісь книжки.

— Куди йду? Дай цигарку. Іду до «Вістей» от з товаришем.

Товариш обернувся обличчям.

— Дюваль! — розлігся вигук по вулиці Лібкнехта. — Що ви тут робите? Знайшли Ріпса з рецептом?

— Не знайшов! — похмуро одповів Дюваль. — Не знайшов, бо він щез на Кубані. Рецепт пропав з ним разом.

— Що ж ви гадаєте робити тут?

— Ось думаю братись до хемії. Гаррі успів сказати дещо. Але я не зумів записати, не знавши хемії. Можливо, що я пригадаю назви реактивів, коли вивчу хемію.

— А де інші — де Мартин, Едіт, Джемс, Тоні?

— Мартин... — почав Дюваль, але в цій хвилі обличчя йому зблідло, він похитнувся й упав навznak на тротуар.

Було сонячно й гаряче. Вулицею знявся вітерець, закрутив якісь уривки, змішав їх з пилом і щез за ріжком.